

ARGUMENT

Istorie literară, geografie literară. O geografie literară a României ar însemna, la prima vedere, o abandonare a criteriilor care au stat până acum la realizarea Istoriilor literare fundamentale. Ar presupune înlocuirea principiului estetic, esențial pentru Maiorescu, Lovinescu, Negoïtescu, Manolescu, cu unul provizoriu, menit să alfabetizeze funcționarii județeni, setoși de ilustrare locală. Înseamnă, pentru unii, realizarea unei anexe a manualului de clasa a patra primară: în gubernia Tula există astăzi de o sută de ori mai mulți scriitori decât în urmă cu o sută de ani... Da, dar spun istoriile literare temeinice, în urmă cu o sută de ani în gubernia Tula exista un singur scriitor, care n-avea nevoie de o geografie a literaturii fiindcă se numea Tolstoi și era unic. Cei o sută de literați ai guberniei ar avea, desigur, nevoie de un certificat de naștere în care să se sublinieze că ei sunt posesorii aceluiași spațiu literar.

A trasa izoglosele literaturii nu înseamnă însă a pune hotare, a fixa granițe, a regionaliza, în numele unor proiecte secesioniste. Ca să-l înțelegem mai bine pe Tolstoi e necesar, totuși, să aflăm câte ceva despre gubernia cu pricina și chiar despre cei o sută de scriitori care se afirmau în anii buclucașului interviu.

Iar dacă aflăm lucruri noi despre țărani din această parte a Rusiei nu înseamnă că vrem să transformăm Tula într-o nouă Cecenie.

Departa de noi acest gând.

Ceea ce nu înseamnă că nu vrem să fixăm o istorie alternativă a literaturii, în care să citim cu folos așezarea spațială a temelor, obsesiilor, proiectelor. Nu vom înțelege literatura română dacă vom fi mereu cu ochii către capitalele marilor culturi, complexați de lipsa de notorietate a scriitorilor noștri. În fond, nici dacă aveam cinci premii Nobel cultura română nu ar fi

fost mai bine cunoscută decât este. Nu ar fi interesat mai mult decât interesează acum. Ultimele secole, cu despărțirile de Imperiul Otoman, de cel Țarist, de cel Austro-Ungar, au închis istoricul literar (dar și comparatistul) în buncărul spaimelor naționale. Și în pivnițele autoculpabilizării, parcă din ce în ce mai întunecoase. Dacă ne uităm prin jur, vom vedea că studiile de (mare) succes realizate de vecinii noștri sunt departe de a stăruii asupra „vinei naționale”. Nici Maria Todorova, nici Barbara Jelavich, nici alți autori ai cărților devenite celebre în Statele Unite sau în capitalele culturale ale lumii nu insistă cu indicibilă voluptate asupra statutului marginal al națiunii lor. Ele vor să informeze, să aducă la cunoștință. Fiindcă înainte de a fi bune sau rele, paradisiace sau infernale, aceste spații ale culturii trebuie cartografiate.

Geografia literară, între globalizare și regionalizare.

Termenul care a căpătat greutate și capătă, zilnic, o greutate tot mai mare – evenimentul se adună pe ecranul televizorului ca să ne amintească, simplu, că suntem contemporani cu un dictator din Coreea și cu un președinte american, că suntem de față la decernarea premiilor Nobel sau a premiilor Oscar – se numeste globalizare. Viața noastră zilnică se desfășoară între computer și televizor, între e-mail și radio. Dar dacă suntem și la Tokio și la Pasadena, dacă trăim în contemporaneitatea lui Marlon Brando și dacă facem conversație în englezește cu contemporanii noștri, dacă putem să ne petrecem concediile (nu-i așa) în Ruanda sau în Filipine, ce mai rămâne din noi înșine? Dacă elitele artei și ale banilor, ale spiritului și ale faptei sunt divergente, ce mai rămâne din literatură?

Emoția scriitorului român, important lider cultural în ultima jumătate a secolului XX, nu trebuie despărțită de mesajele unor autori (mai) atenți la fenomenele ce numesc paradigma post. Postmodernismul, postumanismul, postcolonialismul, postistoria definesc o nouă modalitate de implicare a timpului prezent în definirea sau redefinirea valorilor culturale. Și fiecare dintre acești termeni conotează într-un fel propriu un tipar cultural: tradiția.

A trăi într-o societate posttradițională de A. Giddens, apărută în 1994, are în vedere posmodernismul, postcolonialismul, postistoria care definesc timpul prezent. Semnificative sunt recapitulările:

„Prima fază a globalizării a fost, în mod clar, guvernată, în primul rând, de expansiunea Occidentului și a instituțiilor care au apărut în Occident. Nicio altă civilizație nu a reușit să aibă un asemenea impact pătrunzător asupra lumii, sau să o modeleze atât de mult după propria imagine. (...) Faza actuală a globalizării nu trebuie confundată, prin urmare, cu cea anterioară, ale cărei structuri încearcă să la înlăture”.

Faza actuală a globalizării, spune Giddens, încearcă să înlăture structurile mai vechi ale globalizării. Nu doar cele numite (observăm noi) de Cercul literar, ci (și) cele numite de pașoptiști, de marii clasici, de exponenții expresionismului etc.¹ Toate erau legate de descoperirea, de afirmarea unei lumi a spiritului european. Înceau buna așezare într-un teritoriu european al spiritului, al valorilor culturale.

Un nou termen guvernează epoca postradițională a culturii: deteritorializarea.

Capitolul al patrulea din cartea lui John Tomlinson, *Globalizare și cultură* (Editura Amarcord, 2002, p. 152–212), se numește *Deteritorializarea: condiția culturală a globalizării*.

„O metamorfoză a locurilor cele mai intime ale modernității – spațiile locuințelor noastre private și locuințele societăților premoderne în ceea ce privește deschiderea către lume – în special ca urmare a tehnologiilor de comunicare casnice.”

„Aceasta – spune Tomlinson – are experiența pe care voi încerca să o pătrund cu ajutorul categoriei deteritorializării. Această experiență e modul fundamental în care ne trăim viețile de zi cu zi în societățile moderne: ea afectează toate aspectele practicilor noastre comune, a ajuns să fie «naturalizată» și luată ca atare în fluxul curent al experienței, dar e, totuși, o condiție culturală ambivalentă și complexă. E important să subliniem această ambivalență și, de aceea, să facem o distincție între condiția deteritorializării și afirmația că modernitatea globală, în

avântul ei centralizator, e distrugătoare pentru localitățile reale.”

Nu credem că așa stau lucrurile, chiar dacă termeni similari – „dis-locare”, „de-localizare” – par, la prima vedere, să sugereze acest lucru. Pentru a face această distincție importantă, putem analiza ideea că modernitatea înlocuiește localitățile reale cu „non-locuri”. Este evident că literatura modernă nu mai trăiește din euforia așezării într-un timp și loc, ci din aventura în nonlocuri. Putem accepta definiția lui M. Auge, citată de Tomlinson (vezi M. Auge, *Non-places: Introduction to the Anthropology of Supermodernity*, Londra, 1995, p. 78):

„Dacă locul poate fi definit ca relațional, istoric sau preocupat de identitate, atunci un spațiu care nu poate fi definit ca relațional, istoric sau preocupat de identitate va fi un non-loc... O lume în care oamenii se nasc la maternitate și mor la spital, unde punctele de tranzit și locuințele temporare proliferază în condiții luxoase sau inumane, unde se dezvoltă o rețea densă de mijloace de transport, ele însele spații locuite, unde clientul obișnuit al supermarketului, al jocurilor mecanice și al cărților de credit comunică fără cuvinte, prin gesturi, cu un comerț abstract, nemediat, o lume ce a capitulat, astfel, în fața individualității solitare, a efemerului, a temporarului, oferă antropologului (și altora) un nou obiect de studiu”.

Cultura română a trăit mereu o feroare a despărțirilor. De data aceasta, feroarea despărțirilor, altădată benefică, poate distruge structuri culturale majore, determinante pentru înțelegerea devenirii noastre. Iată de ce o Geografie literară ar sustrage paradigmei negative un șir de valori culturale: poate că, în ultimă instanță, chiar tradiția literară majoră.

Utopiile anilor 20. Începutul secolului și, mai ales, înfăptuirea României Mari ne leagă de un șir de posibile opțiuni: cele mai discutate sunt cele între Est și Vest, între moștenirea sud-est europeană (răsăriteană) și cea apuseană. Spengler, Valery, cu ideile privind „crepusculul occidentului” au atras atenția pe piața culturală românească. România Mare trebuia să treacă prin procesul, dificil, al bunei așezări într-o Europă a vecinătăților bune

și a sintezei. Dacă Imperiul Austro-Ungar, dacă stăpânirea maghiară din Ardeal și Banat au lăsat amintiri rele, oare nu îndepărtarea de Europa Centrală va asigura stabilitate țării? Și dacă Imperiul Țarist nu mai există, oare nu am putea noi să preluăm mesajul lui? Orice renaștere poartă și un mesaj utopizant-imperial. După 1918 românii își redefiniuau rostul lor în geografia europeană încercând să-și recitească istoria. Eforturile de autodefinire ale cărturarilor români, oscilatorii, încearcă în anii 20, în anii 30, să verifice opțiunea pentru Sud-Est, dar și pentru Est: pentru o posibilă politică regională, dar și pentru o anumită religie. Preponderente sunt pledoariile pentru ortodoxie. Așa cum Occidentul definea, după 1918, o renaștere catolică, Gândirea, gândiriștii, dar nu numai ei, legau România Mare de o renaștere ortodoxă. E evident că toți gânditorii care „profetizau” o Românie a mesajului imperial erau citiți (citați) cu mare interes.

Mult entuziasm a produs ideea unei renașteri bizantine lansate de contele Keyserling². Firește că percepția contelui, de succes în anumite cercuri, corespunde spiritului utopizant al Europei care a ieșit din război și că anatema, ca și laudele, pot fi puse mereu sub semnul întrebării: delirul profetic al înțeleptului era la modă în anii 20. El face parte dintr-o simptomatologie a exilului și școala de înțelepciune de la Darmstadt, pe care o întemeiază, nu face altceva decât să caute idei „mântuitoare” într-o lume în care revoluția roșie devenise o amenințare palpabilă:

„Așadar, Balcanii, ca stare psiho-fizică, sunt cea mai importantă cauză a stării popoarelor balcanice. Și dacă ne gândim la luptele balcanice din epoca Greciei Antice, la acele lupte care aveau întotdeauna ca scop exterminarea reciprocă și care au luat sfârșit când turcul din acea epocă – romanul – le-a interzis de sus în jos, dacă ne mai gândim și la deosebita îndârjire cu care se duceau luptele datorită neînțelegerilor religioase de la Constantinopol, precum și la faptul că acolo cele mai infime abateri de la interpretarea scripturii erau urmate de crimă și masacru, atunci recunoaștem că Balcanii actuali nu sunt decât o caricatură a celor din actualitate. Spiritul Balcanilor este

spiritul vrajbei eterne. (sublinerea autorului, n.n.) Dacă sunt locuiți de rase primitive atunci oferă tabloul primitiv al luptei primitive a tuturor contra tuturor. La cei mai înzestrați și cultivați, acest spirit se manifestă ca unul al agon-ului. Dar spiritul pământului este, în sine, o forță primară modelatoare”³.

Ediția de bază a *Analizei spectrale* a apărut în 1928. Suntem abia la un deceniu de la încheierea Primului Război Mondial, de la distrugerea a trei imperii, de la formarea României Mari. Lumea a intrat într-o nouă etapă, deloc previzibilă pentru cei care credeau în eternitatea imperiilor. Într-o lume nesigură, profețiile capătă mare preț: profesiunea de filozof își anexează profesiunea de profet.

Ca și pe alte pagini ale cărții, fondatorul școlii înțelepciunii e un prost profet: nu Balcanii s-au constituit într-un model esențial, ci chiar centrul Europei, în care ascensiunea lui Hitler, vizibilă cu ochiul liber la sfârșitul anilor 20, a produs dezastrele anilor 30, ale anilor 40. Contele este prea așezat lângă aceste evenimente, lângă istoria imediată. Suferințele provocate de pierderea țării sale sunt prea mari pentru a privi cu ochi senin transformările lumii în anii douăzeci. Să repetăm: n-au trecut decât zece ani de la încheierea războiului și așezarea noii hărți a Europei, cu toate resentimentele generate de finalul a trei imperii. Contele putea judeca Balcanii sub semnul Apocalipsei imperiale:

„Să ne îndreptăm însă acum spre problemele balcanice particulare. Fac abstracție de sârbi, de bulgari și de albanezi: pentru moment, acestea sunt popoare primitive de războinici și de jefuitori; ele nu reprezintă încă un factor personal în tabloul general al Europei. Ideea panslavismului a devenit și ea fără obiect, de când toate popoarele slave au devenit independente; un nou panslavism rus ar întâmpina, cu siguranță, rezistența compactă a tuturor «fraților de sânge». Cred mai degrabă într-un viitor al iugoslavilor, dar această națiune trebuie întâi să se constituie și faptul poate dura secole. Cârpăceala tratatului de la Versailles a pregătit aici terenul, și a făcut-o, ce-i drept, ca în toate cazurile, rău”.

Călătorul trăiește din impresii imediate, debitate cu o fervoare neobișnuită, fervoare ce îl îndepărtează de adevăr:

„Faptul că românii, dintre cei ce nu sunt francezi, au cel mai adesea «l'esprit» în sens francez, provine din aceea că, înainte de Paris, «l'esprit» se găsea cel mai mult nu la Roma, ci la Atena și Constantinopol. Dacă românii vor cu orice preț să fie de spirit francez, e datorită aceleiași puteri a prestigiului care făcea să le apară conducătorilor turci, chiar cu puțină vreme după căderea Constantinopolului, după ce Imperiul Grecesc se restrânse de mult la o dimensiune miniaturală, drept foarte firesc să cadă în genunchi în fața sacrei puteri a bazileului. Witzul românesc cel mai bun e realmente bizantin; și astăzi mai există în România o artă a epigramei care, din Antichitate, nu se mai înflorește nicăieri altundeva. Poezia lirică, importantă pentru această țară ca pentru niciuna dintre cele moderne – despre fiecare al treilea român se aude că ar fi un bun poet – ar putea fi definită ca o expresie a spiritului slav, ca și cea neogrecescă, dacă un simț al vioșiei, un anume statism n-ar recomanda insistent, pe de altă parte, o comparație cu lirica germană”.

Keyserling insistă în părerea că trebuie să privim înapoi, ca să descoperim modele scitice: ca masă, românii sunt de același spirit cu rușii meridionali.

Fără îndoială, călătorul își descoperă argumentele după anumite întâlniri, după un număr de autori găsiți în grabă și la felurite petreceri. Numai așa se explică implicarea insistentă a definiției și a redefinirii noastre „ca ruși”. Surprizele încep să apară atunci când Keyserling se oprește asupra bisericii; biserica românească, spune el, e vie. Numai în România biserica ortodoxă nu a încremenit:

„Și dacă religiozitatea necesară e prezentă numai în România elementul bizantin ar putea să trăiască o nouă renaștere în sfera religiosului. În celelalte sfere, el poate să renască în mod absolut cert doar acolo. Potrivit legii unicității evenimentelor, renașterile se produc întotdeauna numai în corpuri noi. În Grecia, Elada nu va renaște cu siguranță. Dar nici Bizanțul, această monadă culturală în raport cu Elada antică. Pe el, îl consider predestinat unei noi întrupări în slavism. Oriunde s-a întâmplat așa până acum, la

bulgarii, la sârbii, la rușii medievali, manifestarea a fost autentică”.

A fost autentică, însă distanța dintre acele popoare și Bizanț era mult prea mare. Fiindcă România e mai apropiată, „elementul bizantin va renaște în cea mai înaltă expresie a sa”. Și: „Nu degeaba cei ce au stăpânit până nu de mult România erau de origine grecească”⁴. Fantastul călător observă un lucru, totuși, important: există o vecinătate greacă decisivă în istoria românilor. Sau, mai bine: că e vorba de un număr de vecinătăți pe care românii le abandonează cu voluptate.

Nu trebuie să ignorăm faptul că literatura trăiește, prin succesivele ei despărțiri, un proces de alienare. Ne îndepărtăm, prin literatură, de fenomenul original – de dimensiunile originare ale ființei. Trădăm identitatea noastră. Scrisul pare, pentru unii maeștri ideologi, a adăposti și maladii alienante. Utopiile retro nu sunt decât încercări de a restabili o ordine considerată mai bună – de a restaura un paradis pierdut. *Geografia literară* vrea să recupereze imaginile pierdute, abandonate, creațiile uitate ale unui timp important pentru cultură fără să solicite restaurările aberante ale utopiilor retro. Imagini magnifiate sau șterse de centralizările ce au urmat celor două uniri. Închiderea între hotarele desenate în 1859 sau 1918 a fost una dintre consecințele așezării între hotarele firești. Cele cinci secțiuni încearcă o redeschidere a granițelor, dar și o cartografiere firească a spațiilor culturale românești.⁵ *Geografia literară a României* cuprinde aceste părți, care alcătuiesc cele două volume:

Muntenia și deschiderile spre sud. Spațiul muntean este matricial, dar nu mai puțin marcat de trei nivele ale desprinderii: cel al culturii otomane, al culturii grecești și al întemeierilor francofone. De ce nu trebuie să privim cu dispreț solidaritatea noastră balcanică? De ce suntem balcanici în măsura în care deschiderea noastră către sud evocă o istorie comună cu a grecilor, sârbilor, bulgarilor? Caragiale ca element coagulant al sugestiilor „sudice”. Felul în care Bucureștii, validat drept Centru, propune o viziune a lumii. Capitalele migratoare ale Munteniei și ale spiritului național, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea: relațiile scriitorului contemporan cu ele.

Moldova și „sentimentul abisal al culturii”. Deschiderile către nord și către răsărit. Modelele sudice și modelele nordice: între Imperiul Otoman, cel Austro-Ungar și cel Polonez. Iașii, factor coagulant: ideea de unire culturală. Anii 40 ai tentativelor unificatoare. Societățile culturale și publicațiile integratoare. Primele tresăriri ale orgoliului regional recuperator, din Iașii de unde au plecat Maiorescu, Eminescu, Slavici, apoi ceilalți mari scriitori, atrași de fascinația Centrului. Fixarea datelor arhaice – universul protoculturilor. Eminescu, Iorga, Pârvan și Sadoveanu, ca profesori de istorie și pedagogi ai sentimentului național. Spiritul critic în cultura română – creație a Moldovei? Reașezările „noilor capitale”, după 1945. Fisurile.

Basarabia și deschiderile spre răsărit. Petersburg, Moscova, Siberia ca referințe. Ținutul și spaimele, melancoliile, tristețile irecuperabilului. Basarabia, parte a unui imperiu care își joacă mereu cărțile, care își trăiește și își afirmă vocația expansiunii. Anxietatea basarabeană, transcrisă de „imaginile exilului siberian”. Cultura punte – deschiderile către spiritualitatea slavă. Monumentalul, așa cum este el exprimat de Hasdeu și Stere. Resurecții basarabene, după 1985. Pașoptismul basarabean, după 1989. Generațiile tinere și formulele polemice, într-o Europă a culturii.

Transilvania și seducțiile Europei Centrale. Culturile *extra muros* și succesele lor redefiniri. Participările scriitorilor transilvăneni la literaturile Europei Centrale. Mitul imperial, așa cum se afirmă el în literaturile Europei Centrale și cum se regăsește în cultura populară a Transilvaniei. Viena, Budapesta, Sibiu, Brașovul, Oradea ca structuri culturale multipolare – deschiderile lor către literatura română. Modelul german catalizator. Școala Ardeleană și modelele literare girate de ea. Spiritul matricial transilvan la Slavici, Aron Cotruș, Rebreanu, Agârbiceanu, Blaga, Pavel Dan. Dialogurile româno-germane și cele româno-maghiare.

Banatul și creativitatea zonelor de contact etnic. „Colonizările” și rolul lor cultural. Banatul și culturile de limbă germană, sârbă, maghiară după 1718. Rolul spațiului grăniceresc în afirmarea unor tipare spirituale, culturale, literare.

Așa cum arătam în *Introducerea la Geografie literară* (Editura Universității de Vest, 2002), fiecare istoric literar realizează, implicit, o geografie literară. G. Călinescu, I. Negoïtescu (ș.a.m.d.) nu abandonau, în istoriile lor literare, „geografia”. Nu o va abandona nici eminentul comparatist Nicolae Balotă, autorul unei erudite panorame privind proza românească a secolului XX. Există, în *De la Ion la Ioanide* a lui Nicolae Balotă (Editura Eminescu, 1978, p. 244–246) o încercare de „tipologie regională” pornind de la *genius loci*, odinioară privit cu stimă:

„Căci mai mult poate, decât universul liric, spațiul prozei este străbătut de unele linii de forță ce purced dintr-un fel de *genius loci*, un duh al pământului, care suflă aici altfel decât aiurea, în Transilvania într-un alt «modru» (cum ar spune bătrânul ardelean) decât în Moldova ori la miazăzi de Carpați”.

Nicolae Balotă încearcă a schița o „hartă tipologică” a literaturii române:

„Moldoveanul este povestitor prin natură. Ori «băsnuitorul» e cel care e pasionat, mai presus de orice, de tâlcul celor care au fost. De la Neculce la Negruzzi și de la acesta la Sadoveanu, moldoveanul se complăce în scotocirea faptelor istorice. Relatarea specifică e aceea a «novelierului», în sensul renașcentist al cuvântului. O samă de cuvinte, ca și nuvela istorică-arhetip a lui Negruzzi ori falsele cronici ale lui Sadoveanu sunt toate *novelle* ori colecții de *novelle*. Moldoveanul nu construiește sume românești, și atunci când are geniul eposului de largă anvergură își edifică novelierul ca pe un Babel celular de relatări, de istorii, de «cuvinte». Vezi opera poate a celui mai de seamă povestitor al Moldovei – alături de Sadoveanu – care a fost Nicolae Iorga. Dar căutând tâlcurile istoriei nu rămâi doar la statutul relatărilor făcute cu voluptate ori cu nostalgie. Paseismul moldovean (evident la Eminescu) este mai curând căutare a mythosului în dosul istoriei decât nostalgică pierdere în trecut. Cât de simptomatice sunt, în acest sens, prozele – atât de diverse în aparență – ale lui Eminescu și Creangă. Reintegrarea într-un paradis pierdut, la unul și la altul, este o dominantă a spațiului imaginar. Căci, încă o dată, moldoveanul, oricât ar cunoaște

deliciile povestirii își folosește darul pentru a desluși tâlcurile istoriei, caută – în fond – mai mult decât istoricul.

Față cu acest istoricism (și mai mult decât istoricism) moldovean, am avea estetismul (cu toate formele pseudoestetismului) muntean. Dacă moldoveanul e mare povestitor, munteanul (în sensul larg al termenului, înglobând Țara Românească) are darul verbului spus de dragul verbului. Cei doi Caragiale nu sunt, nici pe departe – în acest sens, fundamental, al prozei «muntene» – atât de depărtați unul de altul, pe cât se pare. Și unul și altul (dar în sfere atât de diverse, încât nu e de mirare că nu se puteau întâlni) au cultivat – mai presus de orice – grădina verbului lor. Dar a avea patima stilului, a cuvântului în sine (în mod egal pasionant fie că își ia zborul de pe buzele unui moftangiu sau ale unui rafinat) implică o nonidentificare estetistă cu cele spuse, cu cele implicate în cuvânt. Această nonidentificare poate fi ironică distanțare (I.L. Caragiale), ori nu mai puțin ironic, superior detașată apropiere a unui intelectual erudit de materia expunerii sale (Al. Odobescu), ori nu mai puțin ironică utilizare a verbului consacrat în slujbe triviale sau suave (Arghezi), ba chiar și absurde (Urmuz). Munteanul e intelectual (chiar atunci când adoptă poza intelectualității sau mimează gesturile sadismului antiintelectual), Camil Petrescu nu mai puțin decât Odobescu, Arghezi decât Mateiu Caragiale”.

Aceste precizări îi sunt necesare criticului pentru a ajunge la ardeleni:

Ardelenii, scrie Nicolae Balotă, cred „într-o lume nu a vorbelor, ci a adevărului și mai binelui. Ardeleanul are credința cuvântului mântuitor. El e dascăl și profet (ceea ce, în fond, e tot una). Dacă povestește istoria neamului său (ca și Micu ori Șincai, ori Maior) o face pentru a-și clădi neamul pe o temelie și între ziduri de cuvinte drepte. Nu urmărește nici tâlcul istoriei în sine, nici jocul evanescent al gesticulației umane, căci nu ceea ce piere, ci ceea ce durează îl robește. Într-un sens, el este cu adevărat prozatorul, constructorul edificiilor ce se vor de sine stătătoare. Era firesc ca Romancierul prin excelență să se nască

în Transilvania. Rebreanu continuă efortul de edificare al Școlii Ardeleni”.

Observații citabile, pe care (pe acestea și pe altele) vom încerca să le nuanțăm pe parcursul „geografiei”.

NOTE

¹ Descoperim mereu perspective secvențiale asupra globalizării, care revendică o tradiție istorică. După 1990 acestea s-au înmulțit, în încercarea de a sustrage Europa dominației americane. Cea mai semnificativă ni se pare a lui Peter Sloterdijk, *Dacă Europa se trezește* (ediție germană, 1994, franceză, 2003). Europa, vrea să arate Sloterdijk, dar nu numai el, a ieșit după 1945 din jocurile puterii. Devine, din punctul de vedere al forței decizionale, un spațiu vid. Deciziile mari au fost luate de Statele Unite și de Uniunea Sovietică. „A venit timpul să dezvoltăm o viziune profetică, inspirată din filozofia Istoriei.” Europeanii ar trebui „să învețe din nou care e rolul lor în lume”. Sloterdijk arată că, de fapt, caracteristica Europei a fost acel mecanism destinat să reinventeze mereu Imperiul Roman. Transferul Imperiului ar fi trăsătura fundamentală a spiritului european.

² Observațiile lui Dr. Alex. Aronson din *Europe looks at India. A Study in cultural relations*. Cap. VIII. *The Modern Dilemma*, Hind Kitab Publishers, Bombay, le preluăm din „Origini”, nr. 2/2002, p. 117, în traducerea Tatiane Coraș și a lui Augustin Amaru: „Cărțile lui Keyserling, scrie Alex. Aronson, impresionează cititorul prin stilul scilpitor necăutat, prin ambiguitatea și îndeținerea lor mistică. Entuziasmul său e unori prea explicit pentru a nu irita un cititor inteligent: profețiile sale sunt multe și dau impresia unei sensibilități supraconștiente, încercată de extaze și doruri vagi, adresate omului de rând cu condescendența unui profet neînțeleș și cu emfaza unui profesor german. (...) Dar, în locul foarte substanțialei erudiții care stă în spatele generalizărilor lui Spengler și Chamberlain, suntem confrunțați cu paralele și comparații strălucite, deși uneori involuntar comice. (...) Secretul răsunătorului succes al lui Keyserling poate fi găsit chiar în acest sarlatanism, în constanta confuzie a problemelor, în uluitoarea lui abilitate de a sentimentaliza chiar și cel mai simplu fenomen uman”.

³ Hermann Keyserling, *Analiza spectrală a Europei*, Institutul European, Iași, 1993, p. 275 și următoarele.

⁴ Dar nici problema asimilării noastre la Rusia nu-i chiar atât de simplă: „Cu siguranță, îi va lipsi veșnic un lucru necesar pentru a da impresia de rus: forța internă. Însă, pe aceasta o au, chiar în Rusia meridională, doar cazacii, datorită aportului de sânge tătăresc. (...) Românilor le lipsește cu totul acel temperament pe care rusul îl numește duh. Și în București, firește, i-am pus cât de des mi-a fost posibil pe țigani să-mi cânte: atât de mult le lipsea avântul, că nu m-am putut abține, într-o noapte de veselie, să nu-i smulg bagheta dirijorului, încercând să insuflu orchestrei un spirit nou. N-am reușit decât pe

jumătate; și țiganii români sunt patici și apatici. Enorma bogăție a țării acționează paralizant asupra voinței și asupra temperamentului”.

Keyserling mai schițează o comparație a românilor cu ucrainenii, și a romanelor lui Panait Istrati cu Taras Bulba, ca să ajungă la concluzia: „Oare misiunea României nu constă în a realiza ceea ce Rusia n-a realizat?” (*op. cit.*, 249).

⁵ Numeroasele reeditări, reveniri, intervenții ale geografilor (cele mai frecvente, ale lui Paul Claval, *Geographie culturelle. Un nouvelle approche des societes et des millieux*, Armand Collin, 2003) pun în valoare bibliografii impresionante care atrag atenția asupra viitorului unei științe: geografia culturală. Membrii Școlii de Sociologie de la București, patronate de Paul Gusti, ar putea figura cu cinste între personalitățile marcante ale acestei științe. Dintre cărțile lui Paul Claval Editura Corint a publicat, în 2001, în traducerea Elisabetei Maria Popescu, cu o *Prefață* de Octavian Mândruț, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*.

CUPRINS

Argument.....	5
---------------	---

Partea I MUNTENIA ȘI DESCHIDERILE SPRE SUD

Spre necunoscutul dinlăuntru. Desenarea hotarelor	21
Bucureștii și așezarea centrului	30
NICOLAE FILIMON și momentul conștiinței de sine al literaturii.....	30
De la CEZAR PETRESCU la CAMIL PETRESCU. Cuceritorii României Mari.....	35
CAMIL PETRESCU și Cetatea literaturii	37
HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU. Drumurile ascunse ale lumii noi	44
ION MARIN SADOVEANU: parvenirea ca stil de viață.....	47
G. CĂLINESCU și arhitecturile fantastice ale Centrului.....	49
EUGEN BARBU – triumful periferiei	51
Târgoviște și supraviețuirea Centrului	56
Sudul și anarhia. Decuplarea de Centru. Brăila ca reper.....	67
Un profesor numit NAE IONESCU.....	67
PANAIT ISTRATI – fascinația extremelor	69
ZAHARIA STANCU – dincolo de pădurea nebună	74
NICOLAE GRIGORE MĂRĂȘANU: <i>Comedia Valahă</i>	78
Arhipelagul CARAGIALE.....	81
Hidrioții sătui de șaică pe mările Levantului.....	81
Zile solemne	85
La bulivar sau la berărie?.....	87
Expansiuni, cuceriri. Ardealul.....	91
MATEIU CARAGIALE sau arta fugii-de-acasă.....	92

URMUZ – altă corectare a naturii umane.....	97
EUGEN IONESCU – <i>Deus ludens</i> și mesagerii săi	100
PAUL GEORGESCU sau CARAGIALE la centenar. Exerciții de întinerire	106
TEODOR MAZILU – un artist al dezvăuirilor	120
MARIN MINCU și dreptul de a spune „Nu”	128
Optzeciștii. Caragialiada postmodernă	131
Isarlâk	138
ANTON PANN și „pre-simțirea orașului”	138
ION BARBU – Visul dreptei simple	139
ION VINEA și donjuanii esteți.....	145
LEONID DIMOV – insulele mirabile	149
ȘERBAN FOARȚĂ – afinități selective	151
Reașezări: Geografiile sacre și geografiile profane	156
MACEDONSKI, ARGHEZI, GALACTION	156
V. VOICULESCU („și ai săi”) în universul carceral	170
<i>Despre proiectele Renașterii naționale</i>	170
<i>Un spațiu al literaturii, Buzăul. Orizontul arhaic</i>	174
<i>Exilul interior. Experiența de la Antim</i>	177
<i>Geografia carcerală</i>	180
<i>Existența lăuntrică și reliefurile lumii exterioare</i>	181
<i>Vecinătăți: ION CARAION, ION GHEORGHE</i>	187
MIRCEA ELIADE și MIHAIL SEBASTIAN – paradoxalele întâlniri.....	191
<i>Arta despărțirilor în adolescență: Împotriva Moldovei</i>	191
<i>India reală și cea posibilă</i>	193
<i>A pierde și a recâștiga</i>	197
MIHAIL SEBASTIAN – <i>Imaginile orașului natal</i>	200
<i>Scurte recapitulări</i>	202
<i>Un roman regăsit</i>	204
MIHAIL SEBASTIAN, <i>cu și fără MIRCEA ELIADE</i>	208
VINTILĂ HORIA, VALERIU ANANIA și regăsirea sacrului.....	212
<i>Dumnezeu s-a născut în exil, iar adevăratul Ovidiu, la Tomis</i>	212
<i>Bărăganul spiritului și al lagărelor</i>	217
<i>Îngeri, călugări, mănăstiri</i>	218

ILEANA MĂLĂNCIOIU și pasărea care urcă la cer	222
Ultimul din generația ezoterică: DAN STANCA.....	228
Abandonarea Câmpiei	232
Din nou în Câmpia Dunării.....	232
Viața satului, de la zero.....	237
Mahalalele fără de sfârșit.....	240
Viața ca un război.....	242
MARIN PREDĂ și țările urmașilor săi.....	246
Refugii (I) – Bărăganul ca labirint	250
Spațiul închis și spațiul deschis. Tradițiile locului.....	250
O substituție (posibilă?): <i>Spațiul mioritic / Spațiul</i> <i>Bărăganului</i>	254
CONSTANTIN ȚOIU – miturile câmpiei și ale orașului.....	257
FĂNUȘ NEAGU – cucerirea Balcaniei.....	263
ȘTEFAN BĂNULESCU – istoriile și protoistoriile locului	267
MIRCEA DINESCU – spiritul rebel al câmpiei	282
Refugii (II) – Oltenia arhetipală.....	285
Imaginile omului tradițional în secolul XX	285
MARIN SORESCU – de la poezia „parodică”, la drama metafizică.....	290
D.R. POPESCU – Oltenia ca „fenomen original”. Retorica excepției.....	298
ADRIAN PĂUNESCU și metamorfozele spiritului pandur.....	316
GABRIEL CHIFU și drumul către mare	319
ROBERT ȘERBAN și ai săi.....	325
Ada Kaleh și scriitorii insulei.....	327
Bucureștenii – valul al treilea.....	332
PETRU POPESCU – din București în Cosmopolis.....	332
GABRIELA ADAMEȘTEANU – Centrul și Periferiile	339
MIHAI ZAMFIR – centrul ca subterană	352
MIRCEA CĂRTĂRESCU – geografiile unui lider de școală postmodernă.....	359
ANDREEA RĂSUCEANU – Bucureștiul literar	372

Partea a II-a
MOLDOVA ȘI „SENTIMENTUL ABISAL AL CULTURII”

DIMITRIE CANTEMIR și hotarele prescrise ale cunoașterii omenești	377
BOGDAN PETRICEICU-HASDEU. Arborele genealogic. Fenomenul Iorga.....	383
NICOLAE IORGA.....	387
CONSTANTIN STERE	391
M. KOGĂLNICEANU, C. NEGRUZZI în „Dacia literară”	393
VASILE ALECSANDRI. Pașoptiștii.....	395
MIHAI EMINESCU. Centrul și calea spre el.....	400
Istorie (sin)ucigașe, cu și despre EMINESCU	400
Prima călătorie spre Ipotești.....	404
Anii formării. Muntele alb, insula albă	406
Subconștientul imperial	415
Dezvrăjirea lumii.....	420
ION CREANGĂ – <i>Amintirile</i> , azi.....	423
MIHAIL SADOVEANU – cronicile posibile.....	435
VASILE PÂRVAN, pedagogul	449
VASILE LOVINESCU – un Lovinescu al provinciei.....	455
TRISTAN TZARA – o statuie pentru un oraș al petrolului	461
MARCEL BLECHER	465
BENJAMIN FUNDOIANU	473
NICOLAE LABIȘ.....	478
Între lumi. MIRCEA CIOBANU.....	483
DAN LAURENȚIU – punțile	496
MIHAI URSACHI – magistrul.....	500
CEZAR ÎVĂNESCU sau despre regimul excesiv al trubadurului....	503

EMIL BRUMARU despre coborârea în infern.....	506
IOAN PETRU CULIANU și HORIA-ROMAN PATAPIEVICI.....	513
Bacăul lui BACOVIA și al celorlalți.....	524
RADU CĂRNECI și vremea întemeierilor.....	531
GEORGE BĂLĂIȚĂ, zile de ieri și zile de azi.....	533
OVIDIU GENARU și <i>Patimile după Bacovia</i>	540
PETRU CIMPOEȘU – alte amintiri din Provincie	544
TÂRGU NEAMȚ	546
ADRIAN ALUI GHEORGHE – despre estetica umbrei	546
LIVIU IOAN STOICIU, la fanion.....	553
DANIEL CORBU – „ultimul romantic optzecist”	555
BOTOȘANI	558
GELLU DORIAN, cu viii și morții	558
De la IOANID ROMANESCU, profesorul, la NICHITA DANILOV.....	561
CASSIAN MARIA SPIRIDON – în poezie.....	564
HUȘI	568
THEODOR CODREANU în vremea revizuirilor	568
FOCȘANI	572
VARUJAN VOSGANIAN, între <i>Cartea șoaptelor</i> și <i>Cartea plângerilor</i>	572

LITERATURA BUCOVINEI

HURMUZACHI, FLONDOR, NANDRIȘ	578
PAUL CELAN – înainte și după PAUL CELAN.....	582

MIRCEA STREINUL în patria Iconarilor	587
Un dialog: VASILE ANDRU – LEONARD GAVRILIU	592
RADU MAREȘ, pe cont propriu.....	598
Provinciile lui LUCIAN COSTIN.....	604
MATEI VIȘNIEC în secolul amintirilor.....	614

Partea a III-a **BASARABIA ȘI DESCHIDERILE SPRE RĂSĂRIT**

Istoriile literaturii, dinspre Basarabia	621
Basarabia Migrațiilor	626
HASDEU, STERE, GOMA.....	626
Alte granițe. PANAIT ISTRATI prin Basarabia.....	627
Călătoriile în lumea de, totuși, dincolo. Doi călători prin Basarabia regăsită.....	629
RADU TUDORAN.....	632
Când vine „Rusoaica”	635
O bibliografie.....	638
ION DRUȚĂ.....	640
Convergențe și succesiuni. ION DRUȚĂ și PAUL MIRON	642
GRIGORE VIERU	650
NICOLAE DABIJA.....	652
VLADIMIR BEȘLEAGĂ.....	655
ARCADIE SUCEVEANU.....	663
EMILIAN GALAICU-PĂUN.....	665
NICOLAE LEAHU	666
Itinerarii. AURA CHRISTI, de la Chișinău la București.....	667
Literatura moldoveană după anul 2000	670
Despre avangardă. DUMITRU CRUDU și frații VAKULOVSKI....	672
VAKULOVSKI: ALEXEI, MIHAI, ALEXANDRU și MONICA STĂNILĂ....	678
Alte itinerarii basarabene. Profesorii	684